

DOI: 10.26565/2227-8877-2020-91-16

УДК 811.111'255.4:343.632:821.111-211Шекспір

ЯК ШЕКСПІР ГНІВАЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКОЮ АБО ПРО СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ІНКЕКТИВИ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Ребрії О. В.

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладознавства імені Миколи

Лукаша Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

e-mail: rebrii1967@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4912-7489>

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ak5-nc8AAAAAJ&hl=ru>

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr_Rebrii

(Харків)

Данилова О. О.

аспірант кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного

університету імені В.Н. Каразіна e-mail: o.danilova2308@gmail.com; ORCID: [https://orcid.org/](https://orcid.org/0000-0002-6754-2846)

0000-0002-6754-2846

(Харків)

Статтю присвячено особливостям відтворення інкективи з трагедії В. Шекспіра «Король Лір» в українських перекладах П. Куліша, П. Мирного, М. Рильського та В. Барки. Запропоновано комунікативно-орієнтований підхід до визначення інкективи як образливого висловлення, побудованого на основі негативної оцінки мовцем адресата. Такий підхід максимально розширює коло можливих засобів реалізації інкективи за рахунок як стилістичних прийомів, так і будь-яких мовних одиниць, семантична структура яких уміщує негативний оцінний компонент. Як результат, головним завданням перекладача є забезпечення прагматичного ефекту образи шляхом збереження негативної оцінки та пов'язаної з нею емотивності вихідного висловлення. В той же час оказіональний характер інкективи може вимагати від перекладача більшої уваги стосовно збереження її структурно-семантичних параметрів. В роботі показано, як у культурно-історичному аспекті українські стратегії перекладу творів Шекспіра сформувалися під впливом французької (класицистичної) та російської (академічної) традицій, але водночас із глибокою повагою до автентичних ресурсів української мови та національної (травестійної) перекладацької традиції. Проведене дослідження дозволило виокремити три локальні стратегії перекладу інкективи в межах аналогічних глобальних стратегій перекладу драматичних творів Шекспіра українською мовою. Всі проаналізовані переклади перебувають під сильним впливом власних художньо-естетичних поглядів перекладачів-письменників чи поетів. В перекладах XIX сторіччя, виконаних приблизно в один період Пантелеймоном Кулішом та Панасом Мирним, реалізується реалістично-народницька стратегія до відтворення інкективи. Її характерними рисами є уважне ставлення до оригіналу з одночасним переважанням розмовних засобів образи української мови. В перекладі Максима Рильського, виконаному на засадах

неокласицизму, відтворення інвективи відмічено суто функціональним підходом з вилученням індивідуально-авторських та архаїчних та переважанням літературних засобів зневаги. Натомість, в перекладі Василя Барки, виконаному на засадах необароко, відтворення інвективи має переважно формально-семантичний характер, хоча перекладач дещо зловживає власною словотворчістю, порушуючи тим самим баланс узуального та окказіонального в оригіналі.

Ключові слова: інвектива, необароко, неокласицизм, образа, окказіональний засіб, реалістично-народницька стратегія, функціональний підхід.

Ребрій А. В., Данилова О. А. Как Шекспир гневается по-украински или о стратегии воспроизведения инвективы в художественном переводе. Стаття посвящена особенностям воспроизведения инвективы из трагедии В. Шекспира «Король Лир» в украинских переводах П. Кулиша, П. Мирного, М. Рыльского и В. Барки. Предложен коммуникативно-ориентированный подход к определению инвективы как оскорбительного высказывания, построенного на основе негативной оценки адресата говорящим. Такой подход максимально расширяет круг возможных средств реализации инвективы за счет как стилистических приемов, так и любых языковых единиц, семантическая структура которых вмещает отрицательный оценочный компонент. Как результат, главной задачей переводчика является обеспечение прагматичного эффекта оскорбления путем сохранения негативной оценки и связанной с ней эмотивности исходного высказывания. В то же время окказіональный характер инвективы может требовать от переводчика большего внимания к сохранению ее структурно-семантических параметров. В работе показано, как в культурно-историческом аспекте украинские стратегии перевода произведений Шекспира сформировались под влиянием французской (классицистической) и российской (академической) традиций, но одновременно с глубоким уважением к аутентичным ресурсам украинского языка и национальной (травестийной) переводческой традиции. Проведенное исследование позволило выделить три локальные стратегии перевода инвективы в пределах аналогичных глобальных стратегий перевода драматических произведений Шекспира на украинский язык. Все проанализированные переводы находятся под сильным влиянием собственных художественно-эстетических взглядов переводчиков-писателей или поэтов. В переводах XIX века, выполненных приблизительно в один период Пантелеймоном Кулишом и Панасом Мирным, реализуется реалистично-народническая стратегия воспроизведения инвективы. Ее характерными чертами являются внимательное отношение к оригиналу с одновременным преобладанием разговорных средств оскорбления украинского языка. В переводе Максима Рыльского, выполненном с позиций неокласицизма, воспроизведение инвективы отмечено сугубо функциональным подходом с опущением индивидуально-авторских и архаичных и преобладанием литературных средств пренебрежения. В то же время в переводе Василя Барки, выполненном в манере необароко, воспроизведение инвективы имеет преимущественно формально-семантический характер, хотя переводчик несколько злоупотребляет собственным словотворчеством, нарушая тем самым баланс узуального и окказіонального в оригинале.

Ключевые слова: инвектива, необароко, неокласицизм, окказіональное средство, оскорбление, реалистично-народническая стратегия, функциональный подход.

Rebrii O., Danylova O. Shakespeare in anger or about the strategies of rendering invective in literary translation. The article deals with the specifics of reproducing invective from William Shakespeare's tragedy "King Lear" in Ukrainian translations by Panteleimon Kulish, Panas Myrny, Maksym Rylsky and Wassyl Barka. The research offers a communicatively-oriented approach to defining invective as an insulting expression construed on the basis of a negative appraisal of an addressee by a speaker. This approach expands to the maximal degree the range of possible means of expressing invective by including some stylistic devices and basically any linguistic units with connotations of a negative

appraisal. As a result, the translator's main task is to ensure pragmatic effect of an insult by preserving its negative appraisal and a concomitant emotive charge. At the same time invective's unconventional character may require the translator's additional attention as to preserving its semantic and structural specificity. The article demonstrates how historically the Ukrainian strategies of translating Shakespeare's works were formed under the cultural influence of French (classicistic) and Russian (academic) traditions but not without the influence of Ukrainian own (travesty) tradition characterized by particular attention to employing rich colloquial resources of the Ukrainian language. The research allowed to single out three local strategies of translating Shakespeare's invective within corresponding global strategies of translating his plays. All the analyzed translations were made under the strong influence of artistic and aesthetic views of the translators all of whom are established Ukrainian writers and / or poets. The XIXth century translations made at approximately the same time by Kulish and Myrny, implement the strategy that can be characterized as realistic-populist. Its main features are attentive attitude towards the source text and prevalence of Ukrainian colloquial means of expressing insult. Rylsky's translation made on the grounds of neoclassicism is marked by the functional approach to reproducing invective with simultaneous omission of Shakespeare's individual and archaic obscene expressions. In his translation, Rylsky gives preference to literary means of insult. Instead, Barka's translation made on the grounds of neobarocco is of a formal-semantic character, though the translator somewhat overindulges in his own creative word-formation and thus ruins the balance of conventional and unconventional means of expressing invective in the source text.

Key words: functional approach, insult, invective, neobarocco, neoclassicism, realistic-populist strategy, unconventional means.

1. ВСТУП

Вербальна комунікація регулюється низкою соціально зумовлених норм, до найбільш відомих з яких відноситься «принцип кооперації» Пола Грайса. Втім, на думку Джеффри Ліча, самої кооперації недостатньо, аби охопити всі «відносини між сенсом та силою» [24, с. 79] (тобто, між смислом висловлення та його прагматичним впливом – О.Р, О.Д.). Важливу роль у забезпеченні успішності спілкування грає також ввічливість, адже, як пояснює Ліч у притаманній йому іронічній манері, «якщо ви не будете ввічливим зі своїм сусідом, канал комунікації між вами буде порушено, і він більше не позичатиме вам свою газонокосарку» [там само, с. 82]. Тому Ліч пропонує доповнити принцип кооперації «принципом ввічливості», який є поєднанням шести максим («такту», «великодушності», «схвалення», «скромності», «згоди» та «симпатії») (там само). Виходячи з цього, інвектива, як образливе висловлення, порушує принаймні три максими принципу ввічливості: схвалення («мінімізуй осуд іншого»), згоди («мінімізуй незгоду між собою та іншим») та симпатії («мінімізуй антипатію між собою та іншим»), тож **актуальність** дослідження інвективи в перекладацькому вимірі зумовлюється необхідністю вивчення чинників успішності міжмовної та міжкультурної комунікації.

В художньому дискурсі інвектива, як правило, виступає потужним експресивним засобом, стратегія перекладу якого має забезпечити, передусім, рівноцінність впливу на вихідну

та цільову аудиторію. Відповідно, **метою** нашого дослідження є визначення культурно-історичних, художньо-естетичних, структурно-семантичних та комунікативно-функціональних чинників відтворення інвективи в англо-українському художньому перекладі. Суголосно поставленій меті, **об'єктом** дослідження виступає інвектива у вихідному та цільовому текстах, а його **предметом** – стратегії та прийоми відтворення образливих висловлень з урахуванням специфіки англо-українського напрямку перекладу.

Методи дослідження визначаються його комплексним характером. Це, зокрема, метод інтерпретації (контекстної, структурної, семантичної – задля вилучення змісту вихідних одиниць – складників інвективи та її загального смислу); метод функціонального аналізу (задля визначення функціонально-прагматичного навантаження інвективи в оригіналі та перекладі); метод культурно-історичного аналізу (для визначення, по-перше, джерел впливу на формування українських стратегій перекладу інвективи, а по-друге, для встановлення її узуальних та оказіональних складників з огляду на сучасну читацьку / глядацьку аудиторію); метод порівняльного аналізу (для визначення стратегій та прийомів перекладу, так само, як і міри їхньої доцільності).

Матеріалом аналізу виступила складна інвектива (тобто така, що складається з низки негативно-оцінних за значенням та образливих за призначенням) складників (лексичного характеру) з трагедії Вільяма Шекспіра “*King Lear*” та її українські переклади у виконанні П. Куліша, П. Мирного, М. Рильського та В. Барки. Важливим для подальшого аналізу вважаємо той факт, що всі зазначені переклади виконані не професійними перекладачами, а майстрами художнього слова, відомими передусім власними прозовими та віршованими творами.

2. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Формування міжнародного образу і наступна академічна канонізація Вільяма Шекспіра відбувалися за рахунок все більшої кількості перекладів його творів різними мовами світу, включно зі штучними на кшталт есперанто чи клінгону. За підрахунками Британської Ради, загальна кількість мов, якими сьогодні можна прочитати або ж почути великого драматурга, перевищила сто [23]. Водночас варто зазначити, що ставлення до його літературної спадщини, а разом із ним стратегії її іншомовного відтворення в різні часи зазнавали неабияких змін. Довгий шлях Шекспіра до української публіки пролягав через Францію та Росію, де, як ми спробуємо

показати далі, сформувалися деякі особливості сприйняття творів англійського драматурга, які врешті-решт знайшли своє втілення і в його українських перекладах.

Перші варіанти творів великого Барда французькою з'явилися більш ніж через сто років після його смерті. Примітно, що, перенесення п'єс Шекспіра на французький ґрунт було складним і довгим, зважаючи як на ідеологічні (заплутана історія відносин між Францією та Англією), так і на культурні (жорсткі літературні канони нової ери класицизму, що прийшли на зміну вільній пишномовності бароко) чинники. Піонером французької шекспіріани став Вольтер, який ставився до Шекспіра неоднозначно, вбачаючи в його творах «піднесені риси, варті найвеличнішого з геніїв», але водночас «ознаки потворного фарсу, написаного мовою варварів» [22]. Естафету обережно-вибіркового Вольтера підхопили інші французькі критики та перекладачі. Так, абат Ле Блан стверджував, що «повні переклади або навіть вірні переклади найкращих п'єс Шекспіра тільки зруйнували б його репутацію» через те, що «він так часто впадає в низькість та легковажність» [там само]. Коли ж в середині XVIII сторіччя за популяризацію драматурга всерйоз узявся відомий перекладач П'єр-Антуан де Ла Плас, його колеги привітали «обережність та проникливість, з якими той впорався з достойним, хоча й шорстким автором» [27, с. 82].

Складається враження, що представники епохи *les belles infidèles* у своєму прагненні «переписати» Шекспіра випередили як прибічників культурологічного підходу, які оголосили переклад «переписуванням оригінального тексту», що «відбиває певну ідеологію» та «маніпуляцією, здійснюваною на догоду владі» [19, с. xi], так і постмодерністів XX століття, для яких першотвір та друготвір однаково позбавлені оригінальності, а переклад перетворюється лише на «імітацію зімітованого» (*mimicking of the mimic*) [29, с. 185]. Особливо іронічно це припущення звучить в контексті творчості Шекспіра, який, як це добре відомо, активно «запозичував» сюжети та героїв з інших авторів, епох та народів.

На цьому тлі виникає закономірне питання: які саме риси Шекспірових творів викликали таке занепокоєння і чому? Справа в тому, що французьке суспільство XVIII сторіччя боролось за порядок і раціональність, в які п'єси Шекспіра вносили хаос та анархію: «Правила аристократичного смаку та доречності забороняли змішувати трагічне з комічним або елементи високого та низького в тій самій п'єсі. Залучення надприродних сил та насильство ще більше суперечили цим неписаним законам» [22]. Таким чином, під заборонаю в перекладах опинилися *інвективи*, якими так славилася мова Шекспірових драматургічних творів. За часів

Єлизаветинської драми, «коди грубості, непристойності та нескромності були менш суворими. Тоді толерантно ставилися до непристойностей, якими драматурги наповнювали свої твори, в тому числі за рахунок неоднозначностей, метафор, алюзій та каламбурів» [28, с. 73]. У пізніші періоди французькі популяризатори Шекспіра намагалися викреслити непристойності з його творів, «аргументуючи їхню появу прагненням догодити менш вишуканій аудиторії» [там само].

Знайомство російської публіки з творами славетного англійця закономірно розпочалося саме з французьких перекладів, але вже в першій половині XIX сторіччя за нових культурно-історичних реалій починає формуватися власне – відмінне від класицистичного – ставлення до його творів, яке, за влучним терміном літературного критика Павла Анненкова, отримало назву «шекспіризм». Йдеться про «художньо-естетичний комплекс ідей та поетики, що виявляється в такому розумінні та втіленні людини та світу, які поєднують титанізм образів, суперечності та масштабність світобачення» [5, с. 244]. У більш прикладному сенсі шекспіризм можна трактувати як «особливий принцип організації та трактування літературного тексту, який потребує від письменника подібної до Шекспірової граничної масштабності у представленні світу, людини й мистецтва» [там само]. Очевидно, що в перекладацькому вимірі втілення принципів шекспіризму передбачало відмову від надмірної естетизації й цензурування сюжетів та від «очищення» мови, а отже й повернення Шекспіру його природного вигляду. Водночас у художній спільноті та суспільстві формується академічно-канонічний підхід до сприйняття та оцінювання творчості Шекспіра як літературного взірця, неперевершеного майстра як сюжету, так і його мовного втілення. Тож, не дивно, що українські переклади Шекспіра, які масово починають з'являтися, починаючи з 1870х–1880х років, виконуються з повною повагою, якщо не пієтетом, до першотвору, хоча уважний погляд фахівця може побачити серед них певні відмінності, які Лада Коломієць описує в термінах протилежних стратегій.

Перша стратегія, в якій відчувається відлуння французького академізму, звучить піднесено й водночас елегантно «завдяки відшліфованій пластиці добірної літературної мови, зрозумілої, звичної й упізнаваної (прогнозованої) читачем», внаслідок чого в нього – читача – «не залишається найменшого сумніву у канонічній довершеності Шекспіра» [6]. Другою ж є стратегія, яка в термінах Шлейєрмахера «характеризується прагненням наблизити нас, читачів, до Шекспіра, підвищити нашу цікавість до оригінального тексту, донести його барокову стилістичну ускладненість і мовну багатоплановість, емоційно й естетично потрясти нас», але водночас і «розвінчати неокласичний міф про взірцеву довершеність, викінченість мови і стилю

Шекспіра» [там само]. Українська дослідниця точно описує стратегічні відмінності відтворення Шекспіра українською на прикладі перекладів Рильського (академічна) та Барки (необарокова). Втім, на наш погляд переклади XIX сторіччя, зокрема, Куліша й Мирного не вкладаються повною мірою ні в першу, ні в другу, а отже мають отримати власну атрибуцію. Спробуємо надалі дослідити, як усі три заявлених підходи проявляються у відтворенні інвективи як безпосереднього об'єкту нашого дослідження.

3. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

Термін «інвектива» походить від латинського іменника *investio*, серед багатьох значень якого є й такі, як «напад», «випад», «лайка». Перше термінологічне визначення інвективи пов'язане з риторичним прийомом або жанром, який за часів Давнього Риму широко використовувалася не тільки в художній літературі (у формі памфлету чи пасквілю), а й у судових дебатах, політичній полеміці, військовій пропаганді тощо. Вважаємо, що вже в цьому первинному літературознавчому по суті тлумаченні інвективи закладено її комунікативне розуміння, яке залишається актуальним і сьогодні.

Сучасна філологія пропонує безліч інших дефініцій інвективи, які, за великим рахунком, можна згрупувати у два головних підходи. Перший характеризуємо як *мовно-орієнтований*, а його головною особливістю є фактичне ототожнення інвективи з обценною / табуваною лексикою / лайкою (інвектива як слово, знак, номінація тощо). Головним недоліком усіх подібних визначень є те, що вони хибно плутають мету із засобом її реалізації, про що свідчить, наприклад, така точка зору: «Інвектива – будь-яка номінативна одиниця, що використовується з метою образити, зачепити, скривдити, принизити, дискредитувати адресата та містить пейоративну експресію несхвалення й зневаги, очевидно негативну оцінку, яка суспільно усвідомлюється та сприймається адресатом як образлива або наклепницька характеристика» [4, с. 7]. Другий підхід до визначення інвективи характеризуємо як *комунікативно-орієнтований*, тобто такий, що впливає з її первинного жанрово-риторичного розуміння. Очевидною перевагою такого – телеологічного – підходу є те, що він потенційно не обмежує засоби вербальної образи одиницями лексичного рівня, про що свідчить, наприклад, така позиція: «Інвектива – вираження негативної інформації про адресата, що призводить до викривлення соціального образу особистості серед інших членів суспільства, тобто до зменшення соціальної привабливості особистості» [13, с. 8]. Дотичними до такого розуміння інвективи є її визначення

як «прояву вербальної агресії» [3] або «вербального порушення комунікативних табу» [11]. Комунікативний підхід до розуміння інвективи значно розширює діапазон засобів її реалізації за рахунок як стилістичних прийомів (на кшталт іронії чи сатири), так і будь-яких мовних одиниць, семантична структура яких уміщує негативний оцінний компонент. Логіка таких міркувань є очевидною, адже з точки зору психології «образою є різновид психологічного насильства, яке виражається в негативній оцінці особистості, що підриває її репутацію в очах оточуючих та спричиняє шкоду її самоповазі» [12, с. 28]. Звідси наше припущення про те, що головним завданням перекладача при відтворенні інвективи іншомовними засобами є забезпечення прагматичного ефекту образи за рахунок збереження негативної оцінки та пов'язаної з нею емотивності вихідного висловлення.

Коли йдеться про мові засоби вираження інвективи, доречно пригадати позицію Михайла Нікітіна, який особливо підкреслював, що «головним в них є не те, що позначається, а його емоційно-оцінна кваліфікація, вираження суб'єктивного відношення до нього» [9, с. 59]. Образно кажучи, «інтелектуальний компонент в таких словах настільки бідний та функціонально пригнічений, що ледве утримує слова від розповзання за межі своїх аморфних референційних рамок. Прагматична інфляція призводить слово до когнітивного паралічу» [там само]. Непрямим підтвердженням цього припущення є той факт, що найбільш поширені (типові) лексичні засоби образи мають, як правило, низку потенційних іншомовних відповідників, які, до того ж, мають перехресний характер. Відносно таких одиниць часто діє правило дисперсії, коли перекладач на власний розсуд обирає різні варіанти перекладу однієї одиниці, керуючись при цьому не семантичними, а виключно прагматичними (контекстними) міркуваннями.

З іншого боку, засоби вираження інвективи можуть мати індивідуально-авторський (оказіональний) або яскраво виражений етноспецифічний характер, і в таких випадках завдання перекладача змінюється й помітно ускладнюється за рахунок необхідності приділяти особливу увагу як формі, так і значенню вихідної одиниці. Оскільки матеріал нашого дослідження містить приклади як узуальних, так і оказіональних інвективних засобів, спробуємо надалі прослідкувати, як діють окреслені закономірності в англо-українському художньому перекладі.\

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для аналізу ми відібрали приклад, який на думку шекспірознавців, є найдовшою інвективою в усій його творчості. Йдеться про образу, яку персонаж трагедії «Король Лір» на ім'я Кент висловлює на адресу персонажа на ім'я Освальд у другій сцені другого акту:

A knave; a rascal; an eater of broken meats; a base, proud, shallow, beggarly, three-suited, hundred-pound, filthy, worsted-stocking knave; a lily-livered, action-taking knave, a whoreson, glass-gazing, super-serviceable finical rogue; one-trunk-inheriting slave; one that wouldst be a bawd, in way of good service, and art nothing but the composition of a knave, beggar, coward, pandar, and the son and heir of a mongrel bitch: one whom I will beat into clamorous whining, if thou deniest the least syllable of thy addition [31].

Проаналізуємо складники цього образливого вислову. Воно складається з низки іменників, які утворюють смисловий каркас інвективи, і прикметників-інтенсифікаторів та прикметників-характеризаторів. Більшість іменників мають узуальний характер і належать до того різновиду обценної лексики, в якому прагматичний складник переважає над семантичним. Зокрема, три англійських іменники, які використовує Шекспір – *a knave*, *a rascal*, *a rogue* – можуть вважатися синонімами зі спільним значенням “*disparaging terms applied to persons considered base, dishonest, or worthless*” [20], що й відбивається в їхніх українських відповідниках: *a knave* – «шахрай», «плутяга», «падлюка», «шельма», «пройдисвіт»; *a rascal* – «шахрай», «крутій», «негідник», «шалапут», «шельма», «набрід», «чернь»; *a rogue* – «злодій», «шахрай», «негідник», «пройдисвіт», «шибеник», «бродяга». Як можна побачити, всі три іменники мають спільний варіант перекладу «шахрай»; на додачу, *a knave* та *a rogue* мають спільний варіант «пройдисвіт», а *a rascal* та *a rogue* – «негідник». Іншими узуальними іменниками в складі інвективи є такі: *a slave* – «раб»; *a bawd* – «бовдур»; «звідник», *a beggar* – «жебрак»; *a coward* – «боягуз». На додачу, Шекспір вживає складні іменники прозорої семантики *a whoreson* – «байстрюк», «сучий син» та *a mongrel bitch* – «дворняжка».

Певні інтерпретаційні труднощі викликає іменник *a pandar*, який не можна віднести до сучасної узуальної лайки. Він походить від власного імені *Pandarus* («Пандар»), яке належало одному з героїв троянської війни. Не зовсім зрозуміло, яким чином античний герой, якого Гомер зображує найкращим стрільцем із лука, перетворюється в Шекспіра на розпусника й дегенерата, «брудного вуайєриста, який отримує задоволення, влаштовуючи любовні романи та насміхаючись над їхніми учасниками» [26]. Звідси й використання *a pandar* у значенні

«звідник». Цікавим випадком є складне іменникове утворення *an eater of broken meats*, яке, на думку Чарлза Оніонса, має значення «людина, що харчується залишками» [25].

Переходимо до аналізу прикметників, серед яких є як узуальні, так і оказіональні, принаймні з погляду сучасних носіїв англійської мови. До узуальних мають бути віднесені такі: *base* – «підлий», «нищий»; *proud* – «пихатий»; *shallow* – «пустий», «поверхневий»; *beggarly* – «підлий», «жалюгідний»; *filthy* – «брудний»; *finical* – «манірний». Оказіональні (сюди мають бути віднесені як індивідуально-авторські, так і застарілі) інвективні прикметники мають такі значення та відповідники: *three-suited* – «означення того, хто має тільки три зміни одягу на рік, що відповідало нормі утримання служника» [25]; *hundred-pound* – «презирливе означення того, хто претендує на статус джентльмена; очевидно пов'язане з мінімальними вимогами щодо власності» [25]; *worsted-socking* – «означення того, хто носить панчохи, зроблені з вовни; такі панчохи носили слуги, селяни та люди низького походження, тоді як справжні джентльмени носили дорогі шовкові панчохи» [32]; *lily-livered* – «боягузливий» [30]; *action-taking* – «сутяжницький» [21]; *glass-gazing* – «марнолюбний; означення того, хто любить дивитися на себе в дзеркало» [30]; *super-serviceable* – «занадто надокучливий» [25]; *one-trunk-inheriting* – «означення того, чиє майно вміщується в один сундук» [25].

Таким чином, проаналізувавши значення всіх образливих одиниць, що є потенційно незрозумілими сучасним носіям англійської мови через свій архаїчний або ж індивідуально-авторський характер, ми можемо здійснити інтралінгвістичний (у термінах Р. Якобсона) переклад Шекспірової інвективи:

A knave; a rascal; an eater of remains of food left for the servants; a base, proud, shallow, beggarly, filthy knave who only has three suits of clothes a year, pretends to be a gentleman, wears low-quality wool stockings instead of silk ones; a cowardly, litigious knave, a whoreson, over-officious, finical rogue who often contemplates himself in a mirror; slave whose possessions fit into one trunk; one that wouldst be a bawd, in way of good service, and art nothing but the composition of a knave, beggar, coward, pimp, and the son and heir of a mongrel bitch: one whom I will beat into clamorous whining, if thou deniest the least syllable of thy addition.

На наступному етапі спробуємо максимально точно і повно передати вилучені значення за допомогою українських відповідників. Отриманий варіант, хоча й позбавлений художньої цінності, дозволить нам визначити ступінь відхилень від вихідного тексту в чотирьох українських перекладах:

Шахрай, негідник; той, хто харчується залишками; підлий, пихатий, поверхневий, жалюгідний; брудний шахрай, який, як служник, має тільки три зміни одягу на рік, претендує на статус джентльмена, хоча й носить грубі вовняні панчохи замість шовкових; боягузливий, сутяжницький шахрай; байстрюк, марнолюбний та манірний, занадто надокучливий злодій; раб, усе майно якого вміщується в один сундук; той, хто стане звідником за рахунок прислужництва і той, в кому поєднуються шахрай, жебрак, боягуз, звідник, а також сучий син та наслідник; той, кого я буду бити аж поки він не почне верещати й скиглити, якщо він посміє відмовитися бодай від одного складу з цього поєднання.

Перейдемо до аналізу перекладів, і першим в нашому списку стоїть Пантелеймон Куліш, який здійснив свій переклад «Короля Ліра» ще у 1880х роках, хоча вперше він був надрукований тільки в 1902 році. На наш погляд, перекладацька манера Куліша не вкладається цілком ані в академічну, ані в необарокову стратегію, хоча має певні ознаки як першої, так і другої. Звертаючись до творчості Шекспіра, письменник намагався реалізувати власну «концепцію культурництва», під якою розумів «еволюційний шлях розвитку суспільства із засвоєнням кращого культурного досвіду інших народів [8, с. 275]. Можна сказати, що саме Шекспір уособлював для Куліша всю європейську цивілізацію, а отже його україномовне відтворення варто було здійснити таким чином, аби воно могло «служити доказом європейської цивілізованості нашої літератури» [там само, с. 276]. З іншого ж боку, мова Кулішевих перекладів, безумовно, спиралася на культурні норми й коди потенційної україномовної аудиторії, все ще залишаючись під сильним впливом пародійного (травестійного) етапу розвитку українського красного слова. Тож, даремно історик і літературний критик Віктор Петров влучно зазначив, що Куліш «був європейцем між хуторянами й хуторянином між європейцями» [10, с. 71]. Така орієнтація на збереження Шекспірового стилю з одночасним використанням багатих ресурсів розмовної української мови дозволяє схарактеризувати підхід Куліша до перекладу як реалістично-народницький, що повною мірою відчувається на прикладі інвективи:

Ти плут, лега, блюдолиз, підлий, бундючний та порожний торбій, трохжупанний, стофунтовий, брудний, ганчірошний плутяга, вилизаний у дзеркало ск--- син; ти панський підлиза, поцяцькований волоцюга; ти наслідник порожньої стужки, такий що хотів би бути звідником замість прислуги, та нічого з тебе не вийшло oprіч сікачки з плута, торботряса,

легкодуха, звідника та сина й наслідника ледачої сучки, котрого я битиму, аж поки заскиглить, коли відцураси ся хоч єдиної найменшої силяби з отсих своїх титулів [17, с. 46].

Хоча у своєму перекладі Куліш намагається дотримуватися оригіналу, не завжди можна впевнено стверджувати, які складники образи і як само відтворено, а які втрачено. Перекладач щедро використовує багаті запаси інвективного українського просторіччя, серед яких знаходить відповідники навіть тим Шекспіровим словам та виразам, які, як ми вже з'ясували, мають оказіональний характер. Як результат, зміст інвективи подекуди змінюється (*an eater of broken meats* – «блюдолиз»; *one-trunk-inheriting* – «наслідник порожньої стужки»), а подекуди взагалі втрачається (*three-suited* – «трохжупанний»; *hundred-pound* – «стофунтовий»; *glass-gazing* – «вилізаний у дзеркало»). Можемо висловити припущення, що причина Кулішевих хибнотлумачень криється в обмеженому доступі до необхідних ресурсів. Зокрема, в одному з листів сам письменник зізнається, що призупинив роботу над перекладами Шекспіра через те, що «не міг користуватися виданням Британського та Германського Шекспірових товариств» [8, с. 265]. Також варто звернути увагу на наявність у перекладі галицьких діалектизмів («лега», «стужка») та деяких норм правопису, притаманних тогочасному західноукраїнському варіанту, які могли з'явитися внаслідок редакторської правки, оскільки переклади було надруковано у Львові. Сам Куліш прихильно ставився до таких втручань, про що свідчить його лист до Івана Пулюя: «Певно не одно слово Ви мені додасте з галицької мови, та й сам я вкупі з Вами зроблюся поправнішим» [8, с. 270].

Наступним є переклад Панаса Мирного, датований 1897 роком (друком вийшов тільки в 1970 році). Історія відносин Мирного з Шекспіром є доволі складною, адже, на відміну від Куліша, він висловлював побоювання щодо того, наскільки творчість англійського класика є актуальною для українського читача. Про це, зокрема, йдеться в його листі до Михайла Старицького: «Мені тільки одно здається, та я й сам на собі звідав, що, як не лицюй Шекспіра, а він на нашій мові якось чудно бринить, ні живої речі, а тим більше живих людей. Думаю, від того, що Шекспір малює ніколи не бувалий у нас побут: все то королі, то царедворці, тоді коли ми тепер тільки хлібороби» [7, с. 82]. Намагаючись подолати цю перешкоду, перекладач максимально обережно ставиться до першотвору, реалізуючи в цілому ту ж саму стратегію, що й Куліш:

За того, що ти й є: за пройдисвіта, прониру, блюдолиза, западлючого притворщика старця, раднішого начепити на себе зразу хоч три лагузькі каптани; за сторубльову куклу в

закаляних шерстяних панчохах; за падлюку, у котрого замість печінки одні вадливі тельбухи; за гидкого сутягу; за скурвого сина, раднішого довіку видивлятися у дзеркало; за ледаря; за дармоїда; за тварюку, що несамовито рветься пожитися усяким сміттям; за ту шкуру, що, догоджаючи усяким бахурам, страшенно хоче зробитися зводником, та, на лихо собі, зостається старцем, блюдолизом, трусливим зайцем та паршивим похідцем червивої собаки; за гидкого виродка, котрого я примушу скавучати на всю пельку, якщо ти замислиш одректися хоч від одного того вчинку, що я зводжу на тебе [18, с. 562].

До свого перекладу Мирний, як і Куліш, активно залучає українське просторіччя, хоча й позбавлене галицьких діалектизмів. Якщо ж говорити про складні випадки індивідуально-авторської та архаїчної лексики, то в деяких випадках перекладачеві вдалося не тільки вірно передати вихідне значення, а й втілити його в цікаву мовну форму (*worsted-socking* – «в закаляних шерстяних панчохах»; *glass-gazing* – «радніший довіку видивлятися у дзеркало»; *action-taking knave* – «гидкий сутяга»). Натомість, в деяких інших випадках він не уникнув спотворення вихідного вислову або за рахунок його дослівного копіювання (*three-suited* – «начепити на себе зразу хоч три лагузькі каптани»; *hundred-pound* – «сторубльова кукла»), або ж за рахунок хибної інтерпретації (*lily-livered* – «замість печінки одні вадливі тельбухи»; *one-trunk-inheriting slave* – «тварюка, що несамовито рветься пожитися усяким сміттям»).

Далі переходимо до, мабуть, найвідомішого українського перекладу «Короля Ліра» у виконанні Максима Рильського, датованого 1940 роком. Як представник течії неокласиків, Рильський намагається уникати просторічної мови, до якої так тяжіли класики ХІХ сторіччя, адже бачить своє завдання в тому, аби «передати не так багатство й силу, як довершену красу шекспірівської мови, подати Шекспіра іконічним класиком, і водночас наблизити його до широких читацьких мас» [6]. Перекладач, начебто, дотримується тієї ж стратегії одомашнення, що й Куліш та Мирний, але з діаметрально протилежним результатом. Подивимося, до прикладу, на відтворення інвективи, яка в очах неокласика має виглядати доволі складним різновидом перекладацьких труднощів:

Ти – поганець, мерзотник, блюдолиз, ти – підлий, нахабний, безмозкий голодренець, ти – стерво собаче, ти – нікчемний, розпусний, злодійкуватий страхополох і підшивайло, ти – нещасний торбешник, тобі б бути звідником, ти таки справді суміш із шахряя, торботряса, боягуза, звідника та сучого сина, і я відлупцюю тебе так, аж скавчатимеш, коли насмілишся відкинути хоч один склад із цих титулів [16, с. 269].

Не можна не побачити, що навіть лайка в устах Рильського звучить доволі академічно. Цього ефекту перекладач досягає декількома простими прийомами. По-перше, він обирає тільки ті українські відповідники, що мають усталений характер, вдало комбінуючи синоніми («голодранець», «торбешник» та «торботряс»; «блюдолиз» та «підшивало»; «стерво собаче» та «сучий син»); по-друге, уникає відверто розмовних та діалектних форм, надаючи перевагу літературним ресурсам української мови; по-третє, вилучає зі свого перекладу всі оказіональні Шекспірові вислови, відтворення яких вимагає більшої уваги до збереження змісту та/або форми; тобто, застосовує переважно функціональний підхід, намагаючись передати загальну атмосферу образи, а не її формально-семантичні параметри.

Нарешті, останнім нашу увагу привертає переклад Василя Барки, датований 1969 роком. Він стратегічно відмінний від перекладу Рильського тим, що у своєму прагненні відтворити вибагливу орнаментальність мови Шекспірових персонажів, перекладач вдається до майже повного копіювання авторового слово- і фразотворення. Можна було би стверджувати, що Барка пропонує читачу певною мірою експериментальний переклад, реалізуючи стратегію очуження, якби не «наочна народність» його мови, що «переткана емоційно насиченими здрібнілими словами, розмовними словосполученнями, омузичена народнім мелосом» [14, с. 22]. Розглянемо наш приклад:

Плутяга ти і суціган, мисколизний недоїдковець, ницак, пихач, пустоголов, жебрун, трирамтяник, вискакуватий, гідотний шерстяно-панчоховий мошенник, бліднопечінковий боягуз, закарлючник позовний, курвинок, дериніс дзеркальчаний, прихвостень, виставніжковий дурисвіт, односундучковий рабик, хто радий бути бурдей ним сватником, аби всмак вислужитись, а сам – ніщо, тільки змішаний разом: плутяга, попрошун, лукавець, зводник, син і спадцизник покрученої сучки: один, котрого я поб'ю на верескливий розпач, якщо заперечити хоч останній складник свого титульства [15, с. 59].

Надмірне захоплення перекладача грою зі словами проявляється, зокрема, в тому, що навіть цілком узуальні відповідники він замінює на власноруч створені: «суціган» замість «сутяги», «жебрун» та «попрошун» замість «жебрака», «сватник» замість «звідника», а «спадцизник» замість «спадкоємця»; «ницак», очевидно, означає «нищу людину», «пихач» – «пихату», а «виставніжковий» – «манірну». Як справедливо підмічено у передмові до Барчиного перекладу «Короля Ліра», «навіть там, де у первотворі вираз найпростіший, мовити б, службовий, у Барки він завжди піднятий і по-новому оцінений» [7, с. 7]. Видавці вбачають в

цьому, позитивний сенс, не забуваючи протиставити його Рильському, оскільки «ця безнастанна увага до кожного поруху слова дає Барці змогу засвоїти (чи – освоїти) у своєму рівнозначному виразі найменшу деталь у всіх тих випадках, де її, наприклад, Рильський або недобачає, або ж свідомо випускає» [там само]. Прикметно, що різниця між стратегічними підходами двох перекладачів ілюструється на прикладі інвективи: «Рильський: *я зітру на порох цього поганця, змішу й розмажу*. Барка: *я скришу цього безверхого мугиря в щекотурку і помажу ним стіни вбиральні (I will tread this unbolted villain into mortar, and daub the wall of jakes with him)*» [там само, с. 7–8]. З цього робиться вже знайомий нам висновок про те, що «зусилля Рильського спрямовані на те, щоб супроти оригіналу виставити по змозі дисциплінованішу версію, усе розмашисте й невтримне – втримати у звичних для певної стилістичної школи словесних рядах і конструкціях», тобто «аби будь-що появити Шекспіра класиком», тоді як «Барці йдеться про щось діаметрально інакше» [там само, с. 8]. Цікаво, що й сам Барка позиціонує себе представником літературного необароко, яке «з більшою правомірністю, ніж неоклясицизм, стверджується в правах» як «повний життя рух нашого відродження до власних стилів» [1].

Позиція очевидна, але наскільки виправдана? На наш погляд, ототожнення Барки-поета і Барки-перекладача не є однозначно й остаточно виправданим, адже, відступаючи від оригіналу з власних художньо-естетичних принципів, він порушує закладений автором баланс узуального й оказіонального, звичного й незвичного, народного й індивідуально-авторського, а отже, по суті, протиставляє себе авторові за рахунок власного «я», робить себе, в термінах Лоренса Венуті, надміру «видимим».

Варто згадати і про відтворення тієї частини інвективи, що має оказіональний характер. Тут Барка, начебто цілком закономірно, йде слід-у-слід за автором: *an eater of broken meats* – «мисколизний недоїдковець»; *three-suited (knave)* – «трирамтяник»; *worsted-socking knave* – «шерстяно-панчоховий мошенник»; *a lily-livered (knave)* – «бліднопечінковий боягуз»; *action-taking knave* – «закарлючник позовний»; *glass-gazing (rogue)* – «дзеркальчаний, прихвостень»; *one-trunk-inheriting slave* – «односундучковий рабик». Однак внаслідок такого калькування втрачається змістовий аспект вихідних образів, які постають в очах сучасного україномовного реципієнта дивними словосполученнями, позбавленими не тільки вихідного, а й взагалі будь-якого смислу. Чому мошенник «шерстяно-панчоховий», а боягуз – «бліднопечінковий» і, головне, в чому образів цих епітетів? Як уявити собі «односундучкового рабика» чи «дзеркальчаного

прихвосня»? Перекладач не дає жодних підказок, а звичні методи інтерпретації, закладені еволюцією у свідомість кожної людини, вочевидь не спрацьовують.

5. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведене дослідження дозволило виокремити три *локальні* стратегії перекладу інвективи в межах аналогічних *глобальних* стратегій перекладу драматичних творів Вільяма Шекспіра українською мовою, які уходять корінням у французьку класицистичну традицію XVIII та російську академічно-канонічну традицію XIX сторіч. Всі проаналізовані переклади перебувають під сильним впливом власних художньо-естетичних поглядів перекладачів-письменників чи поетів. В перекладах XIX сторіччя, виконаних приблизно в один період Пантелеймоном Кулішом та Панасом Мирним, реалізується реалістично-народницька стратегія до відтворення інвективи. Її характерними рисами є уважне ставлення до оригіналу з одночасним переважанням розмовних засобів образи української мови. В перекладі Максима Рильського, виконаному на засадах неокласицизму, відтворення інвективи відмічено суто функціональним підходом з вилученням індивідуально-авторських та архаїчних та переважанням літературних засобів зневаги. Натомість, в перекладі Василя Барки, виконаному на засадах необароко, відтворення інвективи має переважно формально-семантичний характер, хоча перекладач дещо зловживає власною словотворчістю, порушуючи тим самим баланс узуального та оказіонального в оригіналі.

Творчість Шекспіра та інших представників Єлизаветинської драми буквально насичена інвективами, за допомогою яких письменники того періоду не тільки додавали драматизму сюжетові, а й посилювали експресивно-емотивний потенціал мови твору. У зв'язку з цим *перспективним* вважаємо подальше вивчення особливостей перекладу образливих висловлень у творах Шекспіра (як трагедій, так і комедій), так само як і інших провідних драматургів цієї епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барка В. Перехрестя кобзарів. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4123&page=3> (дата звернення: 10.01.2020).
2. Від видавництва. *Шекспір В. Король Лір* : пер. Василь Барка. Штутгарт – Нью-Йорк – Оттава : На горі, 1969. С. 5–11.

3. Дмитриенко Г. В. Вербальная инвектива в англоязычном лексическом субстандарте : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Пятигорск, 2007. 17 с.
4. Заворотищева Н. С. Инвективы в современной разговорной речи (на материале пиренейского национального варианта испанского языка и американского национального варианта английского языка) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. Наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Москва, 2010. 26 с.
5. Захаров Н. В. Шекспиризм в творчестве А. С. Пушкина. *Знание. Понимание. Умение*. 2014. № 2. С. 235–249.
6. Коломієць Л. В. “Король Лір” Вільяма Шекспіра у перекладах Максима Рильського та Василя Барки: між неокласицизмом і модернізмом. 2003. URL: <https://shakespeare.znu.edu.ua/uk/kolomiiec-l-v-korol-lir-viljama-shekspira-u-perekladah-maksima-ril'skogo-ta-vasilja-barkimizh-neoklasicizmom-i-modernizmom/> (дата звернення: 13.01.2020).
7. Кравцова М. О. Українська Ліріана Панаса Мирного, М. Рильського, Василя Барки та О. Грязнова: до історії створення перекладів. *Молодий вчений*. 2015. № 8 (23). Ч. 2. С. 81–87.
8. Лучук О. Пантелеймон Куліш і Шекспір: перекладацький проект ХІХ ст. *Ренесансні студії*. 2011. Вип. 16–17. С. 262–284.
9. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения. Москва : Высшая школа, 1988. 168 с.
10. Петров В. П. П. Куліш у п'ятдесяті роки. Життя. Ідеологія. Творчість : зб. історико-філологічного відділу № 88. Київ : Всеукраїнська Академія Наук, 1929. Т. 1. 572 с.
11. Салимова Г. Н., Газизов Р. А. Вербальная инвективная лексика как вид коммуникативных табу. *Вестник Башкирского университета*. 2016. Т. 21. № 2. С. 351–354.
12. Сидорова И. В. Оскорбление как разновидность психического насилия. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2017. № 1(68). С. 28–32.
13. Степко М. Л. Речевые средства выражения инвективных смыслов в жанре комментария публицистического дискурса (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. Наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Майкоп, 2008. 21 с.

14. Фізер І. Барка В. *Поза традиції: антологія модерної української поезії в діаспорі*. Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава Вид-во Канадського інституту українських студій, Альбертський університет, 1993. С. 21–24.
15. Шекспір В. Король Лір : пер. з англ. Василь Барка. Штутгарт – Нью-Йорк – Оттава : На горі, 1969. 304 с.
16. Шекспір В. Король Лір : пер. з англ. М. Рильського : твори в шести томах. Київ : Дніпро, 1986. Т. 5. С. 235–343.
17. Шекспір В. Король Лір : пер. з англ. П. А. Куліша / виданий з передмовою і поясненнями І. Франка. Львів : Українсько-руська видавнича спілка, 1902. 164 с.
18. Шекспір У. Король Лір : пер. з англ. Панаса Мирного : Зібрання творів у семи томах. Київ : Наукова думка, 1970. Т. 6. С. 511–682.
19. Bassnett S., Lefevere A. General editors' preface. *Translation, History, Culture*. Taylor & Francis e-Library, 2003. pp. xi–xii.
20. Definitions. *Dictionary.com*. URL: <https://www.dictionary.com/> (Last accessed: 05.01.2020).
21. Dyce A. A General Glossary to Shakespeare's Works. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0067> (Last accessed: 25.12.2019).
22. Fayard N. Shakespeare and Translations into French. URL: <https://www2.le.ac.uk/departments/modern-languages/people-1/nicolefayard> (Last accessed: 18.01.2020).
23. Fun international facts about Shakespeare. URL: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/fun-international-facts-about-shakespeare> (Last accessed: 05.02.2020).
24. Leech G. *Principles of Pragmatics*. London, New York : Longman, 1983. 250 p.
25. Onions C. T. A Shakespeare Glossary. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0068> (Last accessed: 05.01.2020).
26. Pandarus. *Troilus and Cressida Characters*. URL: <https://www.playshakespeare.com/troilus-and-cressida/characters/pandarus> (Last accessed: 10.01.2020).
27. Pemble J. *Shakespeare Goes to Paris: How the Bard Conquered France*. London and New York : Hambledon and London, 2005. 240 p.
28. Ramos E. S. The Translation of the Shakespearean Obscenity in As Alegres Comadres. *Via Panorâmica: Revista de Estudos Anglo-Americanos*. 2015. Série 3. N 4. P. 73–84.

29. Rebrii O. Translation as an Art: A Mimetic Background. *Language – Literature – the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface. Text – Meaning – Context*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2017. Vol. 14. P. 183–196.
30. Schmidt A. Shakespeare Lexicon and Quotation Dictionary. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0079> (Last accessed: 28.12.2019).
31. Shakespeare W. King Lear. URL: <http://shakespeare.mit.edu/lear/full.html> (Last accessed: 25.12.2019).
32. Tung A. A short history of Shakespearean insults. URL: <https://theweek.com/articles/465095/short-history-shakespearean-insults> (Last accessed: 12.01.2020).

REFERENCES

Barka, V. Perekrestia kobzariv [Crossroads of kobzars]. Available at: <https://www.ukrlib.com/books/printit.php?tid=4123&page=3>. (in Ukrainian)

Vid vydavnytstva. (1969). *Shekspir V. Korol Lir : per. Vasyl Barka* [From the Publisher. Shakespeare W. King Lear : trans. Wassyl Barka]. Stuttgart – New York – Ottawa: Na hori. 5–11. (in Ukrainian)

Dmitrienko, G.V. (2007). Verbalnaya invektyva v anhloyazychnom leksycheskom substandarte [Verbal invective in the English-speaking lexical substance]: avtoreferat diss. kand. filol. nauk. Pyatigorsk. (in Russian)

Zavorotishcheva, N.S. (2010). Invektivy v sovremennoy razgovornoy rechi (na materiale pireneyskogo natsyonalnogo varianta ispanskoho yazyka i amerikanskogo natsyonalnogo varianta angliyskogo yazyka) [Invectives in modern colloquial speech (based on the material of the Pyrenean national version of Spanish and the American national version of English)]: avtoreferat diss. kand. filol. nauk. Moscow. (in Russian)

Zakharov, N.V. (2014). Shekspirizm v tvorchestve A.S. Pushkina. [Shakespearism of Pushkin's creative works]. *Znanie. Ponimanie. Umenie*. № 2. pp. 235–249. (in Russian)

Kolomiiets, L.V. (2003). “Korol Lir” Viliama Shekspira u perekladah Maksyma Rylskoho ta Vasyliia Barky:mizh neoklasytyzmozom i modernizmozom [“King Lear” by William Shakespeare in translations of Maxim Rylsky and Wassyl Barka: Between Neoclassicism and Modernism]. Available

at: <https://shakespeare.znu.edu.ua/uk/kolomiiec-1-v-korol-lir-viljama-shekspira-u-perekladah-maksima-rilskogo-ta-vasilja-barkimizh-neoklasicizm-i-modernizmom/>.

Kravtsova, M.O. (2015). Ukrainska Liriana Panasa Myrnoho, M. Rylyskoho, Vasyliia Barky ta O. Hriaznova: do istorii stvorennia perekladiv [Ukrainian Learian by Panas Myrny, M. Rylysky, Wassyl Barka and O. Hriaznov: Towards the History of Translation Creation]. *Molodyi vchenyi*. № 8 (23). Ch. 2. pp. 81–87. (in Ukrainian)

Luchuk, O. (2011). Panteleymon Kulish i Shekspir: perekladatskyi proekt XIX st. [Panteleimon Kulish and Shakespeare: A Translation Project of the Nineteenth Century]. *Renesansni studii*. Vyp. 16–17. pp. 262–284. (in Ukrainian)

Nikitin, M.V. (1988). Osnovy lingvisticheskoy teorii znacheniya [Basics of linguistic theory of meaning]. Moscow: Vysshaya shkola. 168 p. (in Russian)

Petrov, V.P. (1929). Kulish u piatdesiati roky. Zhyttia. Ideolohiia. Tvorchist [Kulish in the fifties. Life. Ideology. Creativity]: zb. istoryko-filolohichnoho viddilu № 88. Kyiv : “Vseukrainska Akademiia Nauk”. Vol. 1. 572 p. (in Ukrainian)

Salimova, G.N., and Gazizov, R.A. (2016). Verbalnaya invektivnaya leksyka kak vyd kommunikativnykh tabu [Verbal invective vocabulary as a kind of communicative taboo]. *Vestnik Bashkyrskoho universiteta*. T. 21. №2. pp. 351–354. (in Russian)

Sidorova, I.V. (2017). Oskorblenie kak raznovidnost psikhycheskogo nasyliya [Insult as a kind of psychological violence]. *Psikhopedagogika v pravookhranytelnyh orhanah*. № 1 (68). pp. 28–32. (in Russian)

Stepko, M.L. (2008). Rechevye sredstva vyrazheniia invektivnykh smyslov v zhanre kommentariya publytsysticheskogo diskursa (na materyale sovremennogo anhliyskogo yazyka) [Speech means of expressing invective meanings in the commentary genre of journalistic discourse (based on the material of modern English). Thesis of the dissertation] : avtoreferat diss. kand. filol. nauk. Maykop. 21 p. (in Russian)

Fizer, I. (1993). Barka V. *Poza tradytsii: antolohiia modernoi ukrayinskoï poezii v diiaspori*. Kyiv – Toronto – Edmonton – Ottawa: Vyd-vo Kanadskoho instytutu ukrayinskykh studiy, Alberta skyy universytet. pp. 21–24. (in Ukrainian)

Shekspir, V. (1969). King Lir : per. Vasul Barka [King Lear : trans. by Wassyl Barka]. Stuttgart – New York – Ottawa: Na hori. 304 p.

Shekspir, V. (1986). Korol Lir : per. z anhl. M. Rylskoho [King Lear : trans. from Eng. by M. Rylsky]: tvory v shesty tomakh. Kyiv : Dnipro. Vol. 5. pp. 235–343.

Shekspir, V. (1902). Korol Liir / per. z anhl. P.A. Kulisha : vydanyi z peredmovoioiu i poiasnenniamy I. Franka [King Lear : trans. from Eng. by P.A. Kulish / published with the preface and explanations by I. Franko]. Lviv: Ukrayinsko-ruska vydavnycha spilka. 164 p.

Shekspir, U. (1970). Korol Lir : per. z anhl.. Panasa Myrnoho [King Lear : trans. by Panas Myrny]: Zibrannya tvoriv u semy tomakh. Kyiv: Naukova dumka. Vol. 6. pp. 511–682.

Bassnett, S., and Lefevere, A. (2003). General editors' preface. *Translation, History, Culture*. Taylor & Francis e-Library. pp. xi–xii.

Definitions. *Dictionary.com*. Available at: <https://www.dictionary.com/com>.

Dyce, A. A General Glossary to Shakespeare's Works. Available at: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0067>.

Fayard, N. Shakespeare and Translations into French. Available at: <https://www2.le.ac.uk/departments/modern-languages/people-1/nicolefayard>.

Fun international facts about Shakespeare. Available at: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/fun-international-facts-about-shakespeare>.

Leech, G. (1983). Principles of Pragmatics. London, New York: Longman. 250 p.

Onions, C.T. A Shakespeare Glossary. Available at: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0068>.

Pandarus. *Troilus and Cressida Characters*. Available at: <https://www.playshakespeare.com/troilus-and-cressida/characters/pandarus>.

Pemble, J. (2005). Shakespeare Goes to Paris: How the Bard Conquered France. London and New York: Hambledon and London. 240 p.

Ramos, E.S. (2015). The Translation of the Shakespearean Obscenity in As Alegres Comadres. *Via Panorâmica: Revista de Estudos Anglo-Americanos*. Série 3. Nº 4. P. 73–84.

Rebrii, O. (2017). Translation as an Art: A Mimetic Background. *Language – Literature – the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface. Text – Meaning – Context*. – Frankfurt am Main: Peter Lang. Vol. 14. P. 183–196.

Schmidt, A. Shakespeare Lexicon and Quotation Dictionary. Available at: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0079>.

Shakespeare, W. King Lear. Available at: <http://shakespeare.mit.edu/lear/full.html>.

Tung, A. A short history of Shakespearean insults. Available at: <https://theweek.com/articles/465095/short-history-shakespearean-insults>.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Ребрий Александр Владимирович – доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой переводоведения имени Николая Лукаша Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина; e-mail: rebrii1967@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4912-7489>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ak5-nc8AAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr_Rebrii

Rebrii Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Philology, Full Professor, Head of Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: rebrii1967@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4912-7489>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ak5-nc8AAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr_Rebrii

Данилова Ольга Александровна – аспирант кафедры переводоведения имени Николая Лукаша Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина; e-mail: o.danilova2308@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6754-2846>

Danylova Olha Oleksandrivna – Postgraduate student of Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: o.danilova2308@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6754-2846>